

բունէ գայլախազը կամ կիրը՝ ինչուան որ բոլոր փայտը փտտի ու մասունքը քար դառնայ։ Այն վարդապետութիւնը փորձով ալ հաստատեց Լէօփֆերթ¹ բնագէտը։

Եւ կերպով քարացած փայտերը անարատ մնացած են իրենց ձևին մէջ. անանկ որ խիստ որոշ կրտեսնուին իրենց աճման մանեակները², երակները, ջղերը, ճեղքերը, ծակտիքը, և աւելի զարմանալին իրենց գոյնը՝ ամէն ճշդութեամբ։

Վարացած փայտ շատ տեղ կը գտնուի, բայց անուանի է՝ Լիւքսուրի³ քով գտնուածը, որ քսանուերկու մեթր երկայնութիւն ունի։

Լեւդանեաց մնացորդներէն քարացած կը գտնուին ոսկորներ, ու ակուաներ. իսկ միս կամ ուրիշ փափուկ գործարաններ քարացած չեն գտնուած ինչուան հիմա. պատճառը ան է որ աս տեսակ նիւթերը խիստ շուտ փտտելնուն կամ ցնդելնուն՝ ժամանակ չեն ունենար քարանալու։

Եւ համառօտ տեղեկութեան մէջ միտք պահելու բան մըն ալ աս է, որ քարացման օրէնքները աղէկ իմանալու համար դեռ շատ փորձերու ու դիտողութեանց կարօտ ենք։

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Վրոյ։

ՎՐՈՔՈՅ ըսուած ծառը միջակ բարձրութեամբ տունկ է։ Իտենը ծառի պէս է, կեղևը կարմրագոյն, տերեւները խոշոր՝ ողորկ՝ երակ երակ ու դէպ ի վար կախուած. ծաղկրները մանր, անհոտ, գեղնագոյն. ու

¹ Göppert.

² Աճման մանեակ կ'ըսուի ան՝ որ ծառի ճիւղ մը դէպ ի լայնութեան շնորհ կտրելու ըլլաւ, կը տեսնես մէջը համակերպող մանեակներ, որով կ'իմացուի նոյն ճիւղին քանի տարուան ըլլալը։

³ Newcastle.

բունին և ճիւղերուն չորս դին երիզի՝ պէս գծեր կան։ Պտղին կեղևը մաշկի պէս ու կարմիր կ'ըլլայ. երբեմն մանր դեղին բծեր ալ կ'ունենայ, երբեմն ալ մէկ կողմը բոլորովին դեղին կ'ըլլայ։ Տունկը ինչուան տասն ուհինգ կամ տասնուվեց անգղիական ոտնաչափ կը բարձրանայ։ Ինդհանրապէս Վերիկայի այրեցած գօտիին տակը եղած երկիրներուն մէջ կը բուսնի, և աւելի Կոլյանայի, Սեքսիկոյի ու Վարաքքայի ծովեզերքը։ Վրոյն կը մշակեն նաև Ինդիէան կղզիներուն մէջ։

Վերիկայի գտնուելէն առաջ թէ աս ծառը և թէ ասոր պտուղը անծանօթ էր. կ'ըսեն թէ Իսնիամին առնունով Վիոստացի հրեայ մը աս ծառին մշակութիւնը 1660^{ին} ատենները Սարթինիէ կղզին ալ մտցուցեր է։ Իմէն մէկ պտղին հունտը կամ կուտը քսանեհինկէն ինչուան քառասուն հատ կ'ըլլայ. պտղին ձևը սեխի նման է, և հասարակօրէն իրեք բթաչափ տրամագիծ կ'ունենայ։ Պտուղը երբ որ կը շարժես ու կուտերը մէջը կը խաղան՝ կ'իմացուի որ հունտերը հասունցեր են։ Եւ կուտերը հաւկըթաւ ձև ու մանուշակագոյն են. մեծութիւննին միջակ կաղինի չափ է. շատ սննդարար են, և չիքուլածը ասոնցմէ կը շինուի։

Վրոյն խիստ շատ տեսակ ունի. սովորաբար վաճառքի մէջ գործածուածներն են,

Ա. Վարաքքայի փոյ, որ աւելի խոշոր ու իւղային է, և քիչ տտալութիւն կ'ունենայ. կուտին գոյնը մութ կարմիր է. դիւրաւ կը փշրի, վրայի կեղևն ալ դիւրաւ կը կտորի։

Բ. Սարինեմի փոյ, որ աւելի երկայնաձև, կարմրագոյն, չոր, և աւելի տտիպ կ'ըլլայ։

Գ. Պրալիէ փոյն երկայն բարակ, փշրուն, չոր ու մթնագոյն է, և ամենէն ցած տեսակն է։

Վերջոյ :

Դ. Սարգիսիկէի գործն մանր, տա-
փակ, փշուռն, կեղևը թուխ, ու խիտ է :
Ոմանք հաշիւ ըրեր են որ ամէն
տարի Եւրոպայի մէջ ինչուան քսան-
ուիրեք միլիոն լիարեքոքոյ կը ծախուի :
Չիքուլաթ շինելու համար՝ կ'առ-
նեն քոքոյին կուտը կրկեղեն, մազմը-
զուկները կը հանեն, կը խարկեն, կը
ծեծեն, ու շաքարով և համեմով շա-

ղուելէն ետքը կաղապարի՝ մէջ կը
թափեն : Սպանիացիք չիքուլաթ շի-
նելուն կերպը 1520^{ին} Մեքսիկոյի բը-
նակիչներէն սորվեցան, և սկսան ի-
րենց երկրին մէջ գործածել. ետքը
քիչ ատենէն Խաղիա ալ տարածուե-
ցաւ : Չիքուլաթ կամ չոքուլատ բառը
Լեմբիկացւոյ լեզուովն է :

1 Գ. Լ. Է. Գ.

Չիքուլաթը Լաբուպայի մէջ տա-
րածողներուն առջիններէն մէկն ալ
եղեր է կ'ըսեն Վարլեթի անունով
Փիորենցացին . իսկ Վաղղիա 1661^{ին}
ատենները մտեր է ասոր գործածու-
թիւնը . և կրպատմեն թէ Ռիշլիէօ
կարդինալին եղբայրը՝ որ իրոնի ար-
քեպիսկոպոսն էր, առջի գործածողը
եղեր է Վաղղիայի մէջ :

Վոթոյի պտուղը :

Վերիկայի գտնուելէն առաջ՝ հոն
տեղի բնակիչները ստրկի տեղ քո-
քոյին կուտը կը բանեցընեն եղեր :

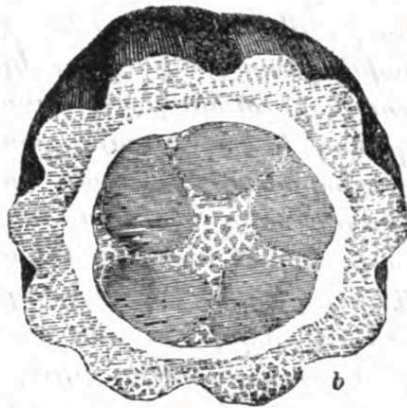
Վոթոյի եղ կ'ըսուի ան թանձր
հիւթը՝ որ ճարպէն ալ պինտ կ'ըլայ,
ճերմակ ու ործացընող, և կ'ելլէ քո-
քոյին կուտէն : Եւ եղը հանելու հա-
մար կուտերուն վրայի մաշկը կը հանեն
խարկելով, ետքը կը ծեծեն ու ջրի
մէջ կ'եփեն, և որչափ որ ջրին երեսը
եղ կ'ելլէ՝ կ'առնեն ամաններու մէջ
կը լեցընեն : Եւ եղը զանազան դեղե-
րու մէջ կը գործածուի՝ իբրեւ կակղ-
ցընող նիւթ :

Լաբուպայի մէջ քոթոյի ծառը ջեր-
մանոցներու մէջ միայն կը մեծնայ .
շատցընելը թէ տաշտաթաղ ընելով
կ'ըլայ և թէ ճիւղ բաժնելով :

Իսկ հունտը առնել կարելի չէ, վասն
զի Լաբուպայի կլիմաներուն մէջ պը-
տուղ չտար : Վոթոն իրեն բուն տե-
ղը երբոր աղէկ հողի մէջ տնկուի, ու
վրան հոգ տարուի, քսանուհին կէն
ինչուան երեսուն տարի կրնայ միա-
կերպ պտուղ տալ . ամէն ծառ ընդ-
հանրապէս երկու լիպրէ չոր կուտ կը
բերէ : Հնդիկներէն քսան հոգի բա-

a

b

Վոթոյի հոտը :

ւական է աս տունկին ինչուան յի-
տուն հազարը մէկտեղ մշակել : Ղեր-
մակ ու կարմիր մըջիւնները մեծ ջարդ-
կուտան աս ծառերուն . երբեմն հան-
դիպած է որ մէկ գիշերուան մէջ ամ-
բողջ տունկ մը փճացուցած են :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թէ Բնչէս պէտք է որոյ գիւ ճանչնալը
սորվեցնել :

ՏՂՈՑ դաստիարակը երբոր մաս-
նաւոր ջանք ունենայ քիչ ատենի մէջ
ու առանց շատ աշխատանքի սորվեցը-
նելու այբուբենը, անկարելի է որ
գոհ ըլլայ մեր ազգին դպրոցներուն
մէջ ինչուան հիմա բռնուած ոճին
վրայ . վասն զի յայտնի կը տեսնէ
թէ անով տղաքը շատ ատենի մէջ
քիչ բան կը սորովին, և ինքը շատ կ'աշ-
խատի ու քիչ պտուղ կը բաղէ :